

Algunes consideracions bàsiques sobre l'aparició de les *competències* *bàsiques*

Alexandre Camacho Prats

És ben cert que dins el món del professorat, i especialment en les dues etapes d'ensenyament obligatori (Primària i ESO), darrerament sembla que ha aparegut com del no-res el tema de les competències bàsiques com a teló de fons. El cas és que, dissortadament, escoltam frases com "Ara han sortit les competències bàsiques, quan són coses que s'han fetes sempre i ningú no els havia posat nom!". Exclamacions com aquestes no deixen de ser un símptoma d'esgotament o tal volta de frustració d'aquell professorat amb certa experiència, avesat a constants canvis amb noves propostes de millora que apareixen a la normativa, i de la qual no sempre en veuen uns resultats, potser perquè ningú s'atura a examinar-los al llarg del temps. Un dels principals motius és que a l'Estat espanyol encara no gaudim d'un pacte que eviti que els sistemes educatius canviïn amb cada govern, ja que, en paraules d'Alejandro Tiana (qui fou redactor de la LOE) en el "I Foro Latinoamericano de Educación", celebrat a Buenos Aires (Argentina) el setembre de 2009: "no se solucionen els problemes educatius mirant el passat, sinó el futur".

Malgrat que tots som coneixedors que la introducció de les competències bàsiques sembla nova, hi ha professorat amb vocació que afortunadament ha treballat aspectes que hi han tengut molta relació durant molts anys. Les competències bàsiques no constitueixen una aposta totalment novedosa si mirem enrere, ja que trobam autors i teories que han anat en aquest sentit: Montessori, Freinet, Dewey, entre d'altres.

És fonamental tenir present que l'actual Llei Orgànica d'Educació, aprovada per les Corts Generals l'any 2006, contempla per primera vegada aquest concepte, que revisarem i analitzarem per comprendre millor el seu sentit i la seva necessària inclusió en les programacions que treballarem a l'aula. Passem ara a revisar com ha arribat tot plegat.

**"... aprendre a ser, aprendre a fer,
aprendre a conèixer, aprendre a
convivre..."**

Pel novembre de 1990 es varen reunir a París els ministres d'educació dels països de l'Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE) per tractar d'esbrinar junts de quina manera es podien fer efectives una educació i una formació de qualitat per a tothom. El repte era clar i els responsables educatius dels països amb major nivell de desenvolupament prest s'afanyaren a donar una resposta satisfactòria. Eren els anys en què es va promulgar la LOGSE a l'Estat espanyol, la qual establia un període d'escolarització obligatòria de deu anys (dels sis als setze) i resolva un conflicte important que la Llei General d'Educació de 1970 no havia pogut aclarir: l'escolarització obligatòria fins haver complert catorze anys (8è d'EGB), quan la normativa laboral no permetia que els menors de setze anys poguessin treballar, la qual cosa comportava un buit legal de dos anys molt fosc.

L'any 1996, l'informe Delors, elaborat d'ençà el 1989 pel president de la Comissió Europea Jacques Delors i desenvolupat per la UNESCO, arran de la preocupació generalitzada pels constants canvis i transformacions de les nostres societats, va concloure entre d'altres temes, quins eren els quatre grans pilars fonamentals sobre els quals s'ha d'assentar l'educació:

- 1.- Aprendre a ser
- 2.- Aprendre a fer
- 3.- Aprendre a conèixer
- 4.- Aprendre a conviure

Aquestes quatre grans habilitats s'han de poder desenvolupar al llarg de tota la vida de l'individu, atenent a l'anomenat concepte *life-skills*: les capacitats necessàries per poder afrontar les diverses situacions de la vida, tant en l'àmbit personal com en el professional (coneixements, habilitats, valors, actituds, etc.).

Si consideram el mot *capacitat* com una competència en potència, és a dir, si entenem que una capacitat és el potencial d'una persona que, amb el pas del temps

i amb treball i esforç, pot esdevenir *competència*, l'esmentat informe Delors va donar pas, just un any després, al projecte DeSeCo (*Definition and Selection of Competences*), desenvolupat entre els anys 1997 i 2003 per l'OCDE. L'esmentat informe descrivia tres àmbits de competències bàsiques personals per poder enfrontar-se amb èxit als reptes del present i futur que presenta la vida: competències socials i interpersonals, competències referides a l'autonomia personal i competències interactives.

L'OCDE, amb seu a París, és l'organisme format pels trenta països més rics del món que s'encarrega no sols de potenciar i millorar l'economia, sinó també l'educació. Són famoses les proves mundials que l'OCDE aplica cada tres anys a estudiants de quinze anys sobre avaluació de competències (no coneixements objectius) com lectura, matemàtiques i ciències en el marc de les proves PISA (*Programme for International Student Assessment*), que té com a objectiu nuclear avaluar fins a quin punt l'alumnat que es troba al llindar del final de l'educació obligatòria ha adquirit alguns dels coneixements i habilitats necessaris per a la participació plena en la societat del saber.

Catorze anys després d'aquella reunió de ministres a París, més de seixanta ministres d'estats amb característiques i nivells de desenvolupament ben diferents, reunits el setembre de 2004 a la Conferència Internacional d'Educació de Ginebra convocada per la UNESCO, manifestaren la mateixa inquietud i es tornaren a plantejar la mateixa qüestió: que la ciutadania pugui rebre una educació i una formació de qualitat i que aquest dret no quedi reservat a una minoria.

Just tres anys després de l'acabament de l'esmentat projecte DeSeCo, l'Estat espanyol en va fer la concreció i la posterior adaptació a la LOE i va incloure les competències bàsiques en allò que anomena Currículum. Així, a l'article 6 de la Llei, llegim que "*S'entén per Currículum el conjunt d'objectius, competències bàsiques, continguts, metodologia i criteris d'avaluació*". La LOE, just en l'article anterior, detalla el concepte explicat anteriorment sobre les *life skills* o aprenentatge al llarg de la

Mapa dels estats membres de l'OCDE en l'actualitat. S'hi destaquen en color obscur els membres originals.

Font: Vikipèdia: <<http://ca.wikipedia.org/wiki/Fitxer:OECD-memberstates.png#filelinks>> [Consulta: 10 nov. 2009]

vida. En aquest sentit, és convenient tenir present que, pel novembre de 2005, la Unió Europea va establir que tots els seus països membres ho han de contemplar com a objectius abans de 2010 i que l'educació ha de procurar que tota la ciutadania ha d'adquirir les competències bàsiques adequades a la fi del procés d'ensenyament inicial obligatori, això és a l'acabament d'ESO, malgrat que s'han d'anar aprenent i consolidant al llarg de tota la vida.

Així, l'any 2006, la LOE (just passats uns pocs mesos d'ençà d'aquella instrucció europea) estableix les següents competències bàsiques i les incorpora als currículums de l'educació primària i secundària obligatòria, i afavoreix així una clara relació entre ensenyament formal i àmbit laboral i professional, com demostra clarament quan aposta fermament per les competències bàsiques:

Competència en comunicació lingüística
Competència matemàtica
Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic
Competència en el tractament de la informació i competència digital
Competència social i ciutadana
Competència cultural i artística
Competència en aprendre a aprendre
Competència en autonomia i iniciativa personal

Conseqüentment, és natural que molts dels que ens dedicam al món de l'ensenyament ens demanem qüestions que semblen imprescindibles sobre la inclusió de les competències bàsiques a l'aula (no oblidem que a les esmentades competències se les anomena "bàsiques", claus, amb tot allò que això implica...) i, que alhora, no semblen un tema d'allò més clar per al professorat. Analitzem-ho part per part.

Si entenem el currículum simplement com la selecció de la cultura i dels coneixements d'una societat determinada que ha de ser transmesa a les escoles i instituts, hem de tenir present que el currículum no és neutre, és a dir, està vinculat a la ideologia dominant de qui governa i legisla (encara que en molts de casos els canvis semblin capricis dels polítics de torn que volen deixar la seva empremta en la història de l'educació; polítics que sovint governen sense un suport generalitzat i han arribat al govern gràcies a unions amb altres forces gairebé extraparlamentàries...). Així, doncs, agradi o no, amb pacte educatiu o sense ell el govern és qui té potestat de revisar, afegir o llevar elements (com s'ha fet amb l'assignatura d'*Educació per a la ciutadania*, per exemple) per millorar totes les disposicions i processos que cada societat posa en marxa per fer efectiu, a través de l'escola, el dret fonamental de les persones a rebre educació i per facilitar el seu desenvolupament personal i social de la millor manera possible. Entram de ple en el camp de les competències bàsiques, ja que aquestes -presumiblement- són el nucli de l'actual Currículum i ajudaran els docents a poder dur a terme aquesta gran missió que tenen encomanada; vegeu, si no ho heu fet encara, la pel·lícula *Ça commence aujourd'hui*, del director francès Bertrand Tavernier, *Hoy empieza todo*, en castellà.

Després de quasi dos segles d'escola pública i institucionalitzada, i després de nombroses reformes educatives plenes de llums i també de misèries, ara sembla que tot comenci una altra vegada, ja que tenim un nou repte amb les *competències bàsiques*. Ens hem de plantejar una realitat que se'ns mostra presentable quan en realitat és sovint impresentable, carregat de discursos academicistes i

burocràtics estèrils que oculten la realitat i legitimen allò antieducatiu. Si abandonam la tasca d'Educar, en majúscula, què ens queda? És hora que ens plantegem novament aquelles preguntes sovint abandonades: On anam? Quina persona i professor som? Quina societat tenim? Quina societat volem? Què podem fer? Aprenen els nostres nins i nines o... tan sols aproven? I d'altres moltes d'imprescindible i obligatòria formulació per a tot professional de l'educació que s'hi consideri. El resultat, tant de les proves PISA com de les recents proves de diagnòstic de les competències bàsiques del currículum a tot l'alumnat de 4t de primària i 2n d'ESO organitzades per primera vegada el curs 2008/09 -a les Illes per l'Institut d'Avaluació de la Qualitat del Sistema Educatiu (IAQSE)- arran d'una disposició legal de la LOE (articles 21, 29 i 144), em duu a pensar de bell nou quina és la nostra funció social com a professionals de l'educació i a demanar-me què i com ensenyam realment al nostre alumnat.

M'agrada molt el perfil que s'ofereix a l'avaluació PISA dels processos, de com respon el nostre món educatiu cada vegada que sortim mal parats. Tot em torna a fer pensar i em reafirm que l'avaluació NO ha de ser un instrument de classificació i de jerarquització, sinó que, entre d'altres aspectes i virtuts, ha d'ajudar que cada persona aprengui i millori les seves capacitats. I aquí nosaltres som l'element clau, "bàsic" si preferiu...

“El professorat ha de tenir present les competències bàsiques en l'ensenyament de la seva assignatura...”

Crec sincerament en l'Educació com a eina insubstituïble de desenvolupament personal i de transformació social i que en aquests temes no podem ni hem de llençar la tovallola mentre la nostra tasca duri, perquè

com diu Fernando Savater: *“els pessimistes, pel cap alt, podran arribar a ser bons domadors però no aprendran mai a ser mestres.”*

En conseqüència, el Preàmbul de la LOE indica que “l’activitat dels centres recau, en darrera instància, en el professorat que hi treballa”, i destaca “que aconseguir que tots els joves desenvolupin al màxim les seves capacitats, en un marc de qualitat i d’equitat, convertir els objectius generals en èxits concrets, adaptar el currículum i l’acció educativa a les circumstàncies específiques en què els centres es mouen i aconseguir que els pares s’impliquin en l’educació dels seus fills, NO és possible sense un professorat compromès amb la seva tasca.”

Per tant, queda clar que el nostre paper és fonamental a l’hora de propiciar una millora i que és nuclear concretar el currículum dels diferents ensenyaments en la realitat de cada centre educatiu en allò anomenat segon nivell de concreció curricular, atès que el primer nivell és el currículum prescrit per l’Administració del famós i ja desaparegut Projecte Curricular de Centre (PCC), ja que ara, amb la LOE, forma part directament del Projecte Educatiu del Centre (PEC). Què vull dir amb això? Doncs que una vegada tenim clar què volem, és hora de posar-nos mans a l’obra i concretar el segon nivell per obtenir així les nostres programacions didàctiques (tercer nivell de concreció curricular i en els casos que així ho requereixin, concretar el tercer nivell per arribar a les Adaptacions Curriculars Significatives (ACI), que són el 4t nivell de concreció curricular.

Tot plegat, i tornant al tema de les *competències bàsiques*, cal que tinguem en compte que allò important no és què volem fer, sinó què feim dia a dia a l’aula amb els nostres educands: docents i discents treballam junts per assolir unes metes i, en el cas de les vuit competències bàsiques, hi ha un component de dificultat afegida. Com diu Miquel Àngel Zabalza: *“No serveix de res tenir un projecte curricular ben il·lustrat si després no es porta a terme, si no s’integra en el desenvolupament real del procés formatiu”*. El professorat ha de tenir present les competències bàsiques en l’ensenyament de la seva assignatura, ja que realment, per molt que s’esforcin governs,

direccions generals, instruccions d’inici de curs, directors o caps d’estudis, qui ha de possibilitar-ne l’assoliment progressiu i la consecució és el professorat. No cal esmentar que això NO es fa només incloent-les per escrit a les nostres programacions per si algun dia apareix l’inspector i ho vol revisar. Cal que les competències bàsiques constin a les unitats de programació, és evident, però més val que siguin presents en la ment i l’esperit de cada un dels nostres estudiants, que les toquin amb les mans, que s’hi topin, que treballin la comprensió i, per què no, la tan injuriada memorització, una memorització comprensiva que no ha d’estar en absolut aparcada del món educatiu, sinó ben contemplada, ja que la repetició també permet la consolidació. L’alumnat ha de poder veure que els elements treballats del Currículum són essencials i necessaris per poder fer-los servir en moltes altres ocasions, no sols a l’examen, ja que molts dels coneixements apresos per a tal efecte tenen una data de caducitat molt propera: just l’endemà de l’examen...

Cal substituir el *“Ho sé”* pel *“Ho sé i ho sé fer”*. La nostra societat demanda persones que siguin capaces de demostrar uns coneixements i unes habilitats prèvies que puguin permetre utilitzar-los en benefici propi o col·lectiu. Aquesta darrera consideració ha de ser la base del nostre treball en pro de les competències bàsiques! □